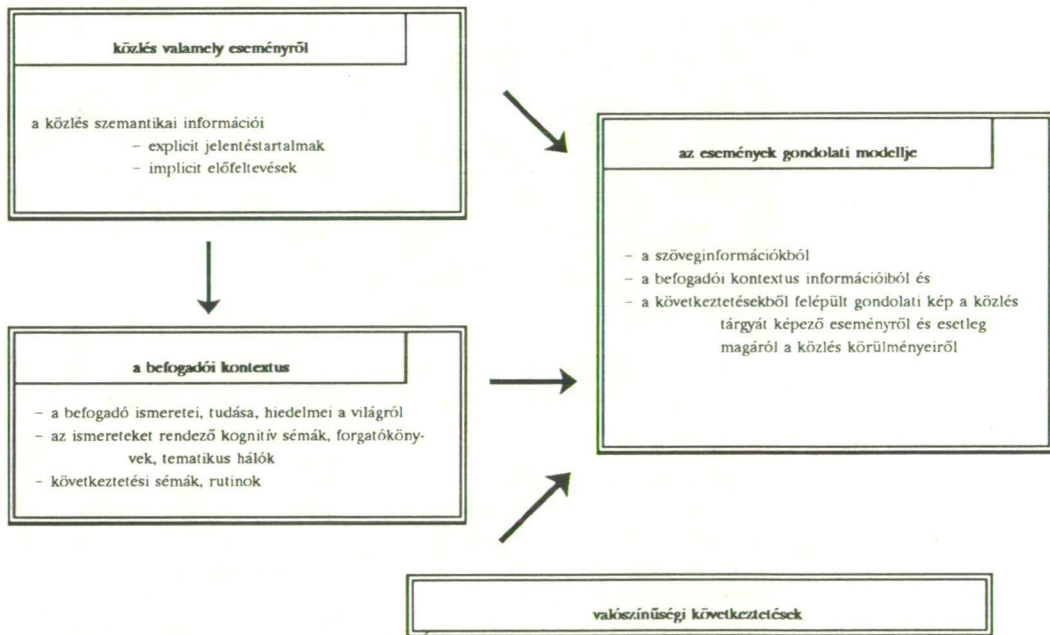

Az 1990. október 29-i kormány melletti tüntetés a tömegtájékoztatásban

SZABÓ ERZSÉBET

Mottó: „A Magyar Népköztársaságban mindenkinek joga van arra, hogy tájékoztatást kapjon szűkebb környezetét, hazáját, a világot érintő kérdésekben. A sajtó feladata a hírközlés más eszközeivel összhangban – a hiteles, pontos és gyors tájékoztatás.” (1986. évi II. törvény a sajtóról; 2. paragrafus, 1. bekezdés)

Korunk informatikai társadalmában a tömegtájékoztatásnak jelentős befolyásoló ereje van, birtoklása hatalom. Ítéleteink létrejötteinek mindkét feltétele – az alany [(S), amiről állítunk vagy tagadunk valamit], az állítmány [(P), amit állítunk vagy tagadunk], S és P összevetése [vajon kapcsolatba hozható-e az ítélet logikai formájában a két fogalom] – manipulálható a médiumok segítségével. A mottóban említett hiteles és pontos tájékoztatásról szövegelméleti szempontból csak akkor beszélhetünk, ha a befogadók a rendelkezésükre álló információkból az események *adekvát, koherens gondolati modelljét, valósághű és teljes gondolati képét* építhetik fel. Egy adott esemény gondolati modelljének létrehozásában – TERESTYÉNI TAMÁS szerint (TERESTYÉNI: *A csernobili atomreaktor-szerencsétlenség a tömegtájékoztatásban* Jel-Kép X. évf. 2. sz. 144–153.) – a következő tényezők játszanak szerepet:

Kiindulópontul a közlések szemantikai információi szolgálnak. Explicit jelentéstartalmak azok a kijelentések, melyeket a közlések mondatai expliciten állítanak [pl. Az utcán nem volt megegyezés], az implicit előfeltevések a ki nem mondott tudattartalmak [az utcán nem volt megegyezés – valahol máshol volt megegyezés]. A szemantikai információk a befogadói kontextusban értelmeződnek. Itt szerepet játszanak a befogadónak a közlést megelőző konkrét ismeretei, tudása, hiedelmei a közlés tárgyáról, a világról [e faktor függ a személytől, intelligenciájától, olvasottságától stb.], s e tudást szervező – egy kultúrán belül többnyire általános érvényű – struktúrák, melyek az értelmezés általános kereteit adják. Mivel az ideális befogadó maximális informáltságra törekszik, következtetéseket igyekszik levonni a rendelkezésre álló összes lényeges információból [valószínűségi következtetések]. A zavartalan kommunikációs együttműködés érdekében a közlésnek eleget kell tennie a következő hallgatólagos szabályszerűségnek:

Mennyiség: Ne közölj se több, se kevesebb információt, mint amennyi szükséges!

Minőség: Ne közölj olyasmit, ami nem igaz, ill. amire vonatkozóan nincs bizonyítékod!

Relevancia: Közlésed legyen mindig lényegi!

Forma: Közlésed legyen világos, egyértelmű, rendezett!

Ha az információ mennyiség, minőség, relevancia és forma tekintetében kielégíti a befogadó elvárásait, a közlést **informatívnak** tarthatjuk.

Cikkemben két országos napilap, a *Magyar Hírlap* és a *Népszabadság* 1990. október 29-én megjelent, az előző napi kormánypárti tüntetésről tudósító írását hasonlítom össze.

<i>Magyar Hírlap</i> (M.H.)	<i>Népszabadság</i> (N.)
Cím	
<i>Hivatalos szimpátiatüntetés</i> <i>Az utcán nem volt megegyezés</i>	<i>Kormányhű tüntetés</i> <i>a Parlament előtt</i>

A Magyar Hírlap a *tüntetés* fogalom tartalmi körét két specifikus jeggyel szűkíti, le (*hivatalos, szimpátia*). A főcím minőség szempontjából tagadó állítás: Az utcán nem volt megegyezés, tehát állítanom kell, hogy valahol máshol volt. A N. a *tüntetés* fogalom tartalmi körét egy specifikus jeggyel (*kormányhű*) szűkíti, s egy esetleges jeggyel is ellátja (*a Parlament előtt*). A dolog lényege ezzel, de e nélkül is állítható.

A cikk elhelyezése	
A címlapon kezdődik, majd a 3. oldalon, az Események – Tudósítások rovatban folytatódik.	Az 5. oldalon, a Hazai körkép rovatban szerepel.

A M.H. tehát nagyobb jelentőséget tulajdonít egy kormány melletti tüntetésnek, mint a N.

Szerző	
[lencsés]	[Munkatársunktól]

A N.-ban az *-unk* birtokos személyjel és az anonimitás egyrészt védelmül szolgál, másrészt utal arra, hogy a cikk kollektív vélemény tükröz.

Időpont	
vasárnap kora délután	Az immár hagyományosnak tekinthető időpontban, délután két órakor, ismét...

A M.H. lényegi, közvetlen meghatározásához képest a N. látszólag pontosít a tüntetés időpontján (délután két óra); az *immár hagyományosnak tekinthető időpont* azonban gúnyosan kitágítja az események időkereteit, s utal arra, hogy nem csupán egyszeri dologról van szó.

Helyszínek

a Parlament előtt
a Kossuth tér
a Munkaügyi Minisztérium
a Magyar Televízió

a Margit híd
a Bem tér

a Parlament lépcsői
a Kossuth tér
a Munkaügyi Minisztérium
a TV előtt
a Parlament előtt
a Margit híd

Batthyány tér
Munkaügyi Minisztérium

A M.H. cikke befejezetlen, a tüntetők újbóli Roosevelt térre vonulásáról nem tudósít. Mindkét cikk megemlíti a Margit hidat, ahol a két tábor összetalálkozott. A találkozásnak a M.H.-ban nincs győztese. A tudósító patetikus stílusban, közhelyekben (*méltóságteljes viselkedés, a másik fél álláspontjának tiszteletben tartása*), a társadalmi konszenzus esélyeinek rosszabbodását esetleg fejezi be cikkét; ezzel semmi új ismeretet nem közöl, csupán az *atrocitás nem történ*i tagmondatot fejtegeti. A N. tudósításában a találkozásból egy a kormányhű tüntetők által kritizált, nagyon rosszul élő fiatalember kerül ki győztesen, aki munkás a Kispesti Textilgyárban. Ez utóbbi állítás esetlegességet fejez ki (konkrét tényre vonatkozik, de másképp is lehetne).

Jelszavak

A nép mi vagyunk!

– kormánypártiak:

Útelzárás = terrorizmus
Proletár – No!
Mondjon le Göncz!
Mi vagyunk a többség!
Útonállók!
Taxival a Balkánra!
Hazudatok eleget!
(Szép volt fiúk!)

– taxisok:

Keressetek annyit,
mint mi!
Nem a benzín árát
sokalljuk, hanem a
tejét és kenyérét!
Magyar Dilettáns Fórum
Eszközök vagytok!
Vesszen a kormány!

A M.H. egyetlen tüntetőktől származó jelszáva-hoz a cikkíró egy és segítségével kérdést told, amelyről esetleges helyen [*a tér egy sarkán*] *fohlyk a vita* [az ítéletekben a szerző az alanyokat egyáltalán nem jelöli; magának a kérdésnek a létjogosultsága a fontos]: *vajon melyik tábor is képviseli hűtelesebben a közvéleményt.* A N. mindkét fél jelszavainak gazdag skáláját vonultatja fel egy csata forgatókönyve alapján. A kormánypártiak jelszavaiból a taxis útelzárás „balkanizációs” következményeit emeli ki, a taxisok esetében a hangsúly a

kormányellenességen, ill. a szociális követeléseken van, melyek biztosan számíthatnak a népszerűségre. A kormánypárti tüntetők manipuláltságára a cikk nemcsak a jelszavakkal utal. A M.H. megfogalmazásában a *felvonulás folytatódik, újabb állomása van, a tömeg vonul*. A N. szerint Lezsák Sándor felhívására *megy* a tömeg a Munkaügyi Minisztériumhoz, *s készülnie kell*, hogy a *h í v ó* szóra újra rendelkezésre állhasson. Ugyancsak jellemző a tömeg meghatározása is:

többezres tömeg	mintegy 5-10 ezer ember
többezernyi ember	
tábor	
fél	
tüntető	tüntető
tömeg	tömeg
kormánypárti tüntetők	kormánypárti/kormány mellett tüntetők
	egybegyűltek
	a demonstráció/tüntetés résztvevői
	MDF-tüntető
	MDF-es zászlókat lengető tömeg

A N. a hangsúlyt az MDF jelzőre teszi, a M.H. *semleges* kifejezéseket használ. Figyelemre méltó azonban, hogy a Hírlap a tudósítást fél kettőkor kezdi, mikor a Parlament előtt még csak *néhány* száz tüntető volt; Lezsák már *többezernyi* ember előtt tart beszédet! A *többezres tömeg* kifejezés a kormánypártiak nagyságát pozitívan jelöli, az *5-10 ezer ember* előtti *mintegy* szó viszont zsugorítja.

A tüntetés

formálisan ugyan nem engedélyezett, de a rendőrségnek bejelentett...	vajon az MDF-tüntető gyülekezése szabályos, 72 órával korábban bejelentett volt-e...
---	---

A logikában a kizárás elve nem ad harmadik lehetőséget: „A” vagy „b” vagy „nem b”, harmadik, közbülső lehetőség nincs. Itt: A tüntetés [*„A”*] vagy szabályos, 72 órával korábban a rendőrségnek bejelentett [*„b”*], vagy nem [*„nem b”*]. A M.H. szerint *Ab* [a tüntetés a rendőrségnek bejelentett – de formálisan nem engedélyezett]. A N. nem tudja eldönteni a kérdést, de az első lehetőséget kérdőjelezi meg [Ab?].

A tudósításban előforduló személyek

Lezsák Sándor	Horváth Balázs
Horváth Balázs	Für Lajos, Jeszenszky Géza
Csurka István	Szabó Tamás
Szabó Tamás	Gyarmati Dezső
Lezsák Sándor	Lezsák Sándor
(Antall József üdvözlete)	(Antall József üdvözlete)
	Lezsák Sándor
	Az ügyvezető elnök

A N. verziójában a tömegek és egyre inkább Lezsáké a vezető szerep. A Hírlapban a főszerepet az MDF tagjai és beszédek kapják, melyek a kormány kompromisszumkészségét és jövőbelátását hangsúlyozzák.

A N. geszterűen „megafon előtt tatógó” miniszterekről ír, kiket a nagy többség bár nem ért, de udvariasan megtapsol. Szabó Tamás a M.H. szerint a kormány tárgyalódelegációja nevében az Európa Tanács **döntését**, míg a N. szerint az érdekegyeztető tárgyalásokról kijöve az Európai Közösség kormányfői által a magyar kormányhoz küldött **táviratot** olvasta fel, megköszönve a tüntetők támogatását. A M.H.-ban egy feltett kérdésre válaszolva kijelenti, hogy szerinte ezúttal spontán megmozdulásról van szó (állítása tehát csak a kormánypárti tüntetőkre vonatkozik). Gondolatát egy felvezető következtetéssel fűzi tovább (konkrét tényállásból az általánosra következtet). Az előzet egy ítéletből áll: a megmozdulás ezúttal spontán, tehát ma Magyarországon nem lehet senkinek erőszakot alkalmaznia. A záróítélet többet állít, mint ami az előzetben van, és tartalmazza azt a kijelentést is, hogy ma Magyarországon valaki erőszakot akar alkalmazni. Lezsák a Hírlapban kifejti egy az események mögött álló, az MSZP, az MSZMP és az SZDSZ bizonyos köreiből összetevődő nagykoalíció lehetőségét; a N. szerint ekkor beszél arról, hogy a taxisok elzárják a jövő felé vezető utat. [A megfogalmazás pátosza inkább a beszélőt minősíti, mint az eseményeket.] A Munkatárs(unk) hangsúlyozza – a másik lapban egyáltalán meg sem említett – rendőrök aktív jelenlétét.

A tüntetők

*híet tesznek
vádolják a taxisokat
vonulnak
találkoznak a taxisokkal
méltóságteljesen viselkednek*

Semleges vagy patetikus kifejezések,
ahogy a tevékenységükről tudósító közvetett
minősítések is:

- MDF-es zászló és transzparens emelkedett a ma-
gasba
- *ők* = nép
- a demokrácia védelmére szólítják fel őket
- tájékoztatást adnak nekik
- kijut a bírálathoz a tömegkommunikációnak is
- Antall József üdvözlését tolmácsolja nekik
- Nem roppanhatnak össze!

*skandálnak
átkiabálnak az ellentüntetőkhez
csak láthatták a minisztereket
semmit sem értenek az elhangzottakból
gyér tapssal kísérnek
búcsúztatnak
vonulnak
vonulnak
kiabálnak
agresszívabb ábrázolás,
gúnyos, negatív felhangú szöveg,
ahogy a közvetett minősítések is:*

- MDF-es zászlókat lobogtató (sűrű rendőrkordonnal
elkerített)
- MDF-es zászlókat lengető
- beszélnek hozzájuk
- megköszönik támogatásukat
- békés demonstrációra szólítják fel őket
- átadják nekik Antall József üzenetét
- (rendőrmotorosok, rendőrautók kísérik őket)
- *ők* = eszközök
- megjegyzéseket tesznek
- ismét szólnak hozzájuk
Menjünk!
Biztosítsuk!
Készülnünk kell!
Újra rendelkezésre kell állnunk*

A Hírlapban a tüntetők teljesen passzívak. Tüntetésüket is úgy szervezték. (Kik?) A zászlók és transzparensok – mintegy maguktól – a magasba emelkednek, a tömegkommunikációnak is csupán *kijut* a bírálathoz. Kulturált viselkedést tanúsítanak, a veszélyben levő demokrácia megvédésére őket szólítják fel, s bár valaki összeroppanásukat akarja, nem roppanhatnak össze.

Ellentüntetők, taxisok

elvonulnak
méltóságteljesen viselkednek

A felszínen semleges, kissé patetikus ábrázolás
a közvetett minősítések által erősen negatív lesz.
demokratikus vívmányok veszélyeztetése
a gazdaság szétzilálása
a jövőbe vezető út eltorlaszolása
a növekvő terhekből kevesebb részt akarnak vállalni
megbontják a törvényes rendet
mögöttük egy MSZMP, MSZP, SZDSZ
nagykoalíció áll

bekiabálnak
dudát szólatatnak meg
éljenzik a taxisokat
üzennek az országháznak
transzparenszeket emelnek a magasba
zúgnak
kiabálnak
válaszolnak
 A N. cikke főleg további követeléseket közöl.
 = csöcselék
a kormány lemondását követelik
kis fizetésükre hívják fel a figyelmet
a tej és kenyér, s nem a benzín árát sokallják
eltorlaszolják a jövőbe vezető utat
szóváltás

Hasonlóan célzatos a cikkek **külső kontextusa, elhelyezése** is. A M.II. a cikkel egy oldalon a rendbontások elleni kormányfelhívásról tudósít, a N. cikke mellett a köztársasági elnök elégedettségéről, az SZDSZ, a Szocialisták és a Munkáspárt tüntetéssel kapcsolatos véleményéről szóló rövid összefoglalás található.

ÖSSZEFOGLALVA

Forma

A közlés egyértelműségének követelménye azt foglalja magában, hogy az adott cikk ne tartalmazzon többértelmű vagy zavaros részeket, amelyek az értelmezést bizonytalanná teszik. A N. közleménye megfelel az elvárásoknak. A M.II. cikkében kissé homályos, hogy mit takar a *hivatalos szimpátiatüntetés* vagy a *formálisan nem engedélyezett tüntetés*, de az utca embere számára érthetetlen lehet az *atrocitás*, a *társadalmi konszenzus* fogalma is.

Minőség, relevancia

A befogadónak általában nincs lehetősége arra, hogy közvetlen empirikus ellenőrzésnek vesse alá a tájékoztatás közléseinek igazságértékét, hitelességét. Az információtartalmak következetessége, ellentmondás-mentessége alapján azonban módjában áll megítélni, eleget tett-e a tájékoztatás az információ minőségére vonatkozó elemi követelményeknek. A N. cikke alapján véve ellentmondásmentes. Kétes állítása is beillik a cikk célzatosságába. „*Ugyanilyen fegyelmезetten, ahogyan eddig jöttünk, menjünk...*” – mondja Lezsák Sándor. A cikkben nem sok minden utal erre a fegyelmезettségre: a tüntetők sűrű rendőrkordonnal szigorúan el vannak kerítve (őket védik, vagy tőlük védenek?), a felforrósodott indulatokat józan békéltetőknak kell lecsillapítani, Gyarmati Dezső békés demonstrációra szólít fel, a taxisokkal szóváltásra kerül sor. Az ellentmondás nem a cikk, csupán a kormány szavahihetőségét vonja kétségbe. A M.II. cikke mindkét tábor méltóságteljes viselkedését hangsúlyozza. Az utolsó mondatban – számomra logikátlanul – a szerző mégis „*rájön*”: *a társadalmi konszenzus esélyei most már rosszabbak, mint valaha*. A két cikk között a dolgozatomban felsorolt különbségek szintén megkérdőjelezzik, hogy a minőség és relevancia követelményének a cikkek megfelelhetnek-e.

Mcnyiség

A Hírlap az eseményeket a kormánypárti tüntetők ábrázolására szűkíti. A Népszabadság – profiljának megfelelően – a másik oldalt helyezi a középpontba. (Pedig címe azt ígéri, hogy kormányhű tüntetésről tudósít.) Mindkét szerző válogatott tényekkel dolgozik.

Mindezek után már csak egy feladata marad a szerzőnek. Feltenni egy szinte már banális kérdést: Mi is az igazság?